

FELSEFE NEDİR?

Meral İŞILDAK*

ÖZET

Bu yazıda, felsefenin ne olduğu, ne olmadığı ve onun, yaşamımızın her alanında giderek artan önemi üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: felsefe, sorgulamak, yorum, eleştiri, bilmek, anlamak.

• * *

Giriş

Tarafımızca seçilmeyen, koşulları hakkında doyurucu bir bilgi sahibi olmadığımız, belirsizlikler ve bilinmeyenlerle dolu yaşamın içinde, insan ediminin boyutlarını ölçerek yaşamı güvenli kılabilen en önemli etkinliklerden biri felsefedir. Yaşamak, kimi zaman bir şeyler yapıyor olmak, kimi zaman ise bilerek (bilinçli olarak), bir şeyler yapmaktan sakınmaktır. Zira yapmamak da bir eylem biçimidir. Bir şeyi yapmak ya da yapmamak kararı, tercihlerin teraziye konulmasıdır. İnsan, sürekli kararlar vermek zorundadır ve kimi zaman çok zevkli olabilen bu etkinlik, kimi zamanlarda ise fazlasıyla tedirginlik ya da acı verici olabilmektedir. Karar vermek, mevcut koşullar içinde bir şıkkı yeğlemek, onu seçmektir. Bu seçim ise, her şeyden önce bilgiyi (bilmeyi) zorunlu kılmaktadır.¹

“Yaşam, zaman stadyumunda bir yarış, bir performanslar ve tercihler zinciri midir?

Engellerle dolu bir yolu izleyip, bu engelleri aşarak, bir noktadan diğerine ulaşmak için sarf edilen bir çabadan mı ibarettir yoksa?

Sadece bir yerlere ulaşmak, ya da bir şeyler olmak mıdır?

Yoksa seçilmiş ya da verilmiş belli bir yolda yürüyüşüne devam etmek, kimi zaman da koşmak mıdır?

Hepsidir yaşam.”²

□ Dr., ADÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Aydın.

¹ Ibanez, Félix Marti, *Felsefe Öyküleri*, İmge Kitapevi, Çeviren; Hamide Koyukan, Ankara, 1996. s. 18.

² A.g.e. , s. 19.

46 Felsefe Nedir?

Yapmaktır o, burada ve şimdi.

Ancak, sadece emek (yapmak) tek başına yeterli olmamaktadır, bu emeğin yönünü çizecek tarihsel bir bilincin olması da zorunludur. Uygarlığımızın teknolojide kaydettiği ilerlemenin, ahlaki ve felsefi donanım bakımından kaydettiği ilerleme ile eşit olmadığı uzun zamandır bilinen ve üzerinde tartışılan bir konudur. Zaten bugün hissedilen ve yaşanan çok yönlü sıkıntıların başlıca nedenlerinden biri de, bu ahlaki ve felsefi yordamın eksikliği ve geri plana itilmiş olması değil midir? Uygarlığımız bugün, yol boyunca yapmış olduğu tercihlerin, ama özellikle tarihsel dönüm noktalarında yapılan yön değişikliklerinin acısını çekmektedir. Günümüzde artık açık ve net olarak görülmektedir ki, büyük uygarlıklar, toplumsal ve siyasal farklılıklarını ne yazık ki, sahip oldukları büyük teknolojiyi, taş devrindeki insanlardan çok da farklı olmayan bir şekilde kullanarak çözmeye çalışmayı sürdürmektedirler. Tarih öncesi insanın binlerce yıl önce birbirlerine attıkları ilk kurşunlar olan çakmak taşlarının yerini, bugün artık hidrojen ile atom bombaları ve kimyasal silahlar almıştır. Çağdaş insan çok ilerlemiş, gurur duyduğu bir uygarlık ve teknoloji geliştirmiştir ama diğer insanlarla olan çelişkilerini çözmek için başvurduğu yöntemi, mağara adamınınkinden ayıran tek fark, bugün, kullanılan silahların tahrip gücünün daha yüksek olmasından ibarettir. Uygarlığımızın yansıttığı birbiriyle uyuşmayan, karmaşık görüntü karşısında önerilebilecek tek şey, felsefeye daha çok eğilmek, onu daha iyi bilmeye ve anlamaya çalışmak olacaktır.

Felsefeden ne anlaşılacaktır?

Bildiğimiz gibi, felsefe ile ilgilenmeye başladıktan bir süre sonra, ortalama bir insan genellikle şöyle şeyler söylemeye başlamaktadır:

“Bütün bu, kavramları, yöntemleri analiz etme ve eleştiriden geçirme işi iyi de, tüm bunların ne yararı var ki? Bir kere, bu yoğun zihinsel işlemler (kavramları öğrenme, kavrama, analiz etme, sorgulama ve eleştirme vb.) çok sıkıcı. Ayrıca ben, gerçekte bu teknik ayrıntılarla hiç ilgilenmiyorum. Benim bilmek istediğim şey, bütün bunların ne ifade ettiği, ne anlama geldiği... İçinde yaşadığım dünya gerçekten nasıl bir dünyadır? Bu dünyada, peşinden koşulmaya değer şeyler nelerdir? Felsefe, bizi bu sıkıcı işlemlerle karşı karşıya bırakmak yerine, neden, tüm bu işlemlerden çıkarılması gereken sonuçların neler olduğunu doğrudan doğruya söylemiyor?”³

Bizlere pek de yabancı gelmeyecek olan bu ifadelerde de görülebileceği gibi, ortalama insan, aklını kurcalayan ve yanıtlamakta

³ *Randall, Jr. John Herman-Buchler, Justus, Felsefeye Giriş, Çeviren: Ahmet Arslan, Ege Üni. Sosyal Bilimler fak. Yayınları, İzmir, 1982. s.9.*

güçlük çektiği sorulara bir *cevap* ister, çünkü birçok filozofun, hayatta karşılaşılan sorunlara ilişkin olarak yanıtlara sahip oldukları gibi bir iddia ile ortaya çıktığını bir şekilde duymuştur. Gözden kaçırdığı nokta ise, söz konusu yanıtı, her filozofun içinde bulunduğu koşullarda ve kendi bakış açısından ileri sürdüğü, dolayısıyla bu yanıtların ancak benzer koşullar içinde bir anlam ve değere sahip olabileceğidir. Örneğin Aydınlanma, Modernite ve Kapitalizm gibi tarihsel, ekonomik ve kültürel süreçlerden geçmiş bir ülke ve toplumun ferdi olarak bir filozofun sözgelimi, yoksulluk sorunu ve daha insancıl koşullarda yaşama arzusunun gerçekleştirilmesine yönelik açıklama ve önerileri, tamamen farklı koşullarda yaşamını sürdüren ve söz konusu süreçlerden geçmemiş toplumlarda yaşayan insanlar için geçerli olmaktan oldukça uzak bir yanıt olacaktır. Bu nedenle bu yanıtların, her ne kadar benzeri sorunlarla yüz yüze gelmiş olsalar da, insanların tümü için aynı derecede geçerli olması mümkün değildir. Farklı zaman dilimlerinde ve farklı toplumlarda, ekonomik, kültürel ve toplumsal koşullar ve dolayısıyla sorunların ortaya çıkış biçimleri de farklı olacaktır.

Felsefeye ilgi duymakla birlikte, henüz onu tanıma imkanını bulamamış olan sıradan bir insan, genellikle felsefeyi, çok şey vaat eden, çekici ama aslında vaat ettiklerini karşılamaktan uzak, anlaşılması neredeyse imkansız denilebilecek kadar zor ve ilk başta uyandırdığı ilginin aksine, aslında çok sıkıcı bir uğraş olarak görmektedir. Filozofların yazdıklarında, zihnini meşgul eden sorunların nasıl çözülebileceklerine ilişkin herhangi bir ipucu yerine bulabildiği tek şey, bu sorunların çeşitliliğinin ve derinliğinin, kendi düşündüğünden çok daha fazla olduğunun farkına varmasını sağlayan ve onu aslında hiç ilgilendirmeyen analizler bolluğu olmaktadır. Felsefe ona, aklını kurcalayan sorunun kaynaklarına, koşullarına, biçimlerine ilişkin bir sürü ayrıntılı bilgi ve analizler vermekte, ama onun sorununun nasıl çözülebileceğine ilişkin herhangi bir şey söylememekte ya da tüm bu birikim içinde neyi seçmesinin daha iyi olabileceği konusunda ona hiç de yardımcı olmamaktadır. Kendisinin bu filozoflar kadar akıllı ve bilgili olmadığını düşünen sokaktaki insan, doğal olarak filozofların yanıtlarında, her insan için geçerli olabilecek bilgi, öneri ya da çözümler bulmayı umut etmektedir. Daha da açık bir şekilde söylemek gerekirse, ortalama insanın felsefeye yönelmesinin altında yatan asıl neden, kendi düşünme ve bilgilenme yeteneğini geliştirmekten çok, kendisinin çıkarması gereken sonuçları hazır olarak bulabileceğine ilişkin beslediği umuttur.

Felsefe Nedir?

Felsefe, bir takım gizli hikmetlerle dolu olduğu görüntüsü veren, bazı ağırbaşlı ve saygıdeğer insanlarca dile getirilen gizemli kavramlarla bezenmiş, adeta çözülmek üzere hazırlanmış bir bilmece değildir.

48 *Felsefe Nedir?*

Hayatın bizzat içinden yükselen bir etkinlik olarak felsefe, aslında yaşamın diğer olgularından çok uzaklarda ya da onlardan çok farklı değildir. Sözelimi kimi zaman o, soğuk algınlığı kadar basit bir şeydir, kimi zaman kalp krizi kadar dramatiktir. Kimi zaman ise, sözelimi bir veba kadar vurucu ve yıkıcı bir şeydir.⁴

Felsefe, insana, geçmişine ait zengin deneyim ve birikimini göstererek, ona, kendi kaderini çizmesinde yardım edebilir. Böylece, onun bugününü doğru değerlendirmesine ve gelecek yönelimleri için isabetli seçimler yapmasına yardımcı olabilir. Çünkü insan sürekli yolculuk içinde olan bir varlıktır. İnsan olmak demek, yolda olmak demektir. İnsan tamamlanmamıştır, dolayısıyla, yaşadığı sürece her bir anda farklılaşmaktadır. Yaşamak, içkin ve belirlenmiş bir var oluşa sahip olmak değil, bu var oluşu andan ana gerçekleştirmeye çalışmaktır. Yaşamak, insanın miras aldığı birikim, donanım ve doğayı, kendi düşünceleri, sözcükleri ve eylemleriyle uzlaştırmaya çalışmasıdır.

Felsefenin konusu nedir?

Aslında felsefenin konusu, her bireysel var oluşun temel toplumsal ve tarihsel boyutundaki insan yaşamıdır. Bize, her tarihi çağa, o çağa egemen olmuş yaşamın ve kuşakların bakışı ile bakma olanağını sağlayan etkinlik, felsefedir. Felsefe ile uğraşmak, daha ötelere açılmak ve bireysel yaşamın özünü araştırmaktır. Bir yanıla bilimdir o, nesnelere bilgisidir. Bir yanıla ise, gerçekler arasında gidip gelirken, yol göstericiliğine ihtiyaç duyduğumuz bir pusuladır. Ama özellikle ilk filozoflar açısından baktığımızda, o bir yaşam biçimidir.⁵

Felsefe zor bir konudur ve spekülative düşüncenin karmaşıklıklarını tanımayanlar için şaşırtıcıdır. Bunun da ötesinde, teknik terminolojiden çok hoşlanır. Üstelik çeşitli felsefelerin vardıkları sonuçların birbirleriyle tam bir çelişki içinde olmalarının yanı sıra, tartışılması gereken konuların neler olması gerektiği konusunda da çeşitli felsefeler arasında hiçbir anlaşma yoktur. Hemen her felsefenin, tartışılmaya değer bulunduğu konu, diğer felsefeninkinden farklıdır. Bu durumda, felsefeye yeni başlamış bir okuyucunun, “Eğer filozoflar, ne aradıklarını bile bilmiyorlarsa, onu bulmaları nasıl beklenebilir ki?” diye düşünmesi elbette şaşırtıcı olmayacaktır, ancak yine de durumun böyle olması, felsefenin bir tarafa itilmesini haklı çıkarmaz. Çünkü filozof, fizikçi ya da biyolog gibi evrenin şu ya da bu bölümünü açıklamakla uğraşmaz. O, sıradan insanın ahlaki iç sezgilerini, azizlerin dinsel bilincini, sanatkârın estetik beğenisini ve buna benzer insana özgü pek çok disiplinden ve düşünsel etkinliklerden gelen düşünce ve bilgilerin hiç birini göz ardı etmeden ve bunlara benzer daha pek çok insani öğeyi

⁴ *Felsefe Öyküleri*, s.10.

⁵ A.g.e. , s.10

kuşatacak şekilde, evreni ve insanlık tarihini bir bütün olarak kavramaya çalışır. Bu nedenle, her şeyi içine alan bu kadar geniş kapsamlı ve kuşatıcı bir araştırmada, spesifik sorunlara ilişkin belirli ve kesin bilgiler bulmayı beklemek, pek de haklı bir davranış olmayacaktır.⁶

Felsefenin kendisinin, sürekli bir değişim içinde olduğu da doğrudur, çünkü incelediği konuların kendileri sürekli bir değişim içinde oldukları için, onlara ilişkin bilgilerin değişmesi de olağandır. Ayrıca durmadan değişen ve zaman zaman, önceki ileri sürülen görüşlerle çelişkili hale gelen, yalnızca felsefe değildir. Bilimin öyküsü de, terkedilmiş kuramların yıkıntıları ile doludur, zira bir çağın bilimsel kuralları ile ilkeleri, sonraki dönemlerde tümüyle değişmektedir. Dolayısıyla kendi alanında o güne dek ileri sürülenlerden daha farklı ve öncekilerle çelişen görüşler ileri sürmek, felsefenin, kendi dışındaki disiplinlerle (bilim-sanat) ortak olan yönüdür. Diğer disiplinlerden farklı olarak felsefede daha belirgin bir şekilde kendini ortaya koyan özellik, üzerinde fikir yürütülen konulara ilişkin farklı görüşlerden değil, ama, filozofların düşünüş biçimleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.⁷

Görüldüğü gibi felsefe, yalnızca gerçeklerin katalogunu çıkarmakla yetinmemekte, bu gerçeklerin anlamını da araştırmaktadır. Bilim adamının, din adamının, sanatçının ve sıradan kişilerin deneyimlerini bir araya toplamakta ve birbirinden bu kadar farklı tüm bu deneyimlerin hepsini olanaklı kılan bir evrenin nasıl bir evren olabileceğini anlamaya çalışmaktadır. Burada felsefenin yapmaya çalıştığı şey, bizzat bu gerçeklerin kendileriyle ilgilenmekten ibaret olmayıp, aynı zamanda bu gerçeklerin insan varlığına ifade ettikleri anlamı ortaya koymaya çalışmaktır. Bunu yaparken filozof, bir dizi seçme ve reddetme ilkesi geliştirir ve insanlara ifade ettikleri anlama bağlı olarak gerçekleri, önemleri bakımından bir sıralamaya tabi tutar. Bazılarını, önemli olarak kabul edip, inceleme alanına dâhil ederken, diğer bazılarını da önemsiz ya da gerçek dışı olarak kabul ederek dışlar. Anlam ve öneme ilişkin bu değerlendirme ve tartma çalışmalarında, filozofların kendi bakış açıları, dünya görüşleri ve kendilerine özgü değer ve düşünceleri önemli ölçüde belirleyici olmakta, kendi benimsemiş oldukları değerler ve düşüncelere uyumlu olanlar değerlendirmeye tabi tutulurken, bu değer ve düşüncelerle uyuşmayanlar, değerlendirme dışı kalmaktadırlar.⁸

⁶ Joad, C.E.M., *Dünyanın Büyük Felsefeleri*, Çeviren: Semih Umar, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985. s. 10.

⁷ *Dünyanın Büyük Felsefeleri*, Çeviren: Semih Umar, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985. s. 10.

⁸ A.g.e. , s.10.

50 *Felsefe Nedir?*

Bu değerlendirme esnasında filozofun yaptığı şey, kendisi için anlam taşıyan düşüncelerle benzeşim içinde olanları dikkate alarak bir takım sınıflandırma ve düzenlemelere gitmek, kendisine göre güzel ve iyi olmayanları, bu sınıflandırma ve değerlendirme işleminin dışında bırakmaktan ibarettir.

Filozofun neyi anlamlı ya da önemli bulup bulmadığı, onun sahip olduğu düşünme biçimi kadar, kişiliğine ve huylarına da bağlıdır. Dolayısıyla kimi filozofların benzer öğeler ve uyum gördüğü yerlerde, başka bazı filozoflar sadece farklılıklardan oluşan bir karmaşa göreceklerdir. Bazı filozoflarca Tanrısal olarak görülen kimi şeyler, başka filozoflarca, sadece rasgele bir araya gelen ilineksel olaylardan ibaret bir şey olarak değerlendirilecektir. Dolayısıyla aynı gerçeğe bakan her filozofun, onda gördüğü şey farklı olacaktır.

O halde felsefe ile ilgilenen bir okurun ilk olarak farkında olması gereken şey, aslında herkes için aynı olan gerçeklere dayandırılan sonuçların, farklı olabileceği olmalıdır ve bu farklılık yadırganmamalıdır. Nasıl ki bir toplumun oluşabilmesi için farklı ilgi ve yetilerle donanmış insanlara gerek varsa, aynı şekilde, içinde birbirine zıt ve farklı pek çok öge ve özelliğin hepsini birden barındıran dünya ile ilgili gerçeği, bir bütünsellik içinde ortaya koyabilmek için de farklı düşünüş biçimlerine ihtiyaç vardır. Biz, birbirinden farklı ahlaki yargıların olmasına dayanarak, tüm ahlakı yadsımak gibi bir tutum içine girmeyiz. Aynı şekilde, birden çok dini inancın mevcut olmasına dayanarak, dinin tümünün asılsız ve saçma olduğu şeklinde bir iddia içine girmeyiz. O halde, her filozofun kendine özgü sisteminin olması, bizim, felsefeyi asılsız ve saçma olarak kabul edip, ondan yüz çevirmemize bir gerekçe temin etmemelidir.

Aslında, şu bir gerçektir ki, felsefenin kesinsizliğinden en çok tedirginlik duyanlar ve bu kesinsizliğine dayanarak felsefeyi küçümseyen ya da inkâr edenler, sorgulamaktan çok inanmaya kaçınılmaz bir gereksinim duyanlar arasından çıkmaktadır. Bu tür bir ihtiyaç içinde olanlara göre önemli olan şey, incelemenin konusu olan şeyin içerdiği gerçeklik oranından ve aslını yansıtmamasından çok, kesinliğidir. Böylece, incelemenin konusu, bir bilgi formu halinde kabul edilebilecek ve artık onun, değişen durum ve koşullara uygun olarak her seferinde yeniden sorgulanması gerekmeyecektir.

Bazı insanların, kendi inandıklarının tam tersi yargıların da var olabileceğini, üstelik bu yargıların doğru da olabileceklerini kabul etmekte zorlandıkları bir gerçektir. Zira bu yargıların doğru olabileceğini kabul etmeleri, kendi inançlarını bir kez daha gözden geçirmelerini, hatta belki de onların bir kısmını bırakmalarını gerektirecektir. Kendi inançlarını bırakamayan bu tip insanlar, bilgi değeri taşıyıp taşımadığına ilişkin sorgulamalara, söz edilen nedenden dolayı pek sıcak bakmayıp,

bu tür sorgulamalardan mümkün olduğunca uzak dururlar. Bu durumda yaptıkları şey, bu yargıları, her türlü tartışmanın dışında bırakarak, aslında bir sanı bilgisinden öteye gitmeyen yargıları birer dogmaya çevirerek dondurmaktır.

Felsefe, insanoğlunun bilme istenci olarak düşüncenin kaosla giriştiği kavganın yanı sıra, kendi kendisini tanımlamaya da uğraşmıştır. Dolayısıyla, felsefenin niteliği ve niceliği üzerinde kafa yormuş olan neredeyse tüm filozoflar, kendi dönemlerinde, aynı koşullar ve konumlar içinde felsefeye ilişkin kendi tanımlarını da geliştirmişlerdir. Ancak geldiğimiz bu noktaya dek, sanatın duyumsayarak, bilimin ise işlevselleştirerek bizlere sağlamış oldukları bilginin tümünün bizlere kazandırmış olduğu soyutlama gücü ve yeteneğini göz önüne alarak bu soruya yanıt vermeye çalıştığımızda, *felsefe nedir* sorusunu yanıtlamak üzere, çözümsel (analitik) bir tanımlama çabası yetersiz kalacak gibi görünmektedir. Çünkü felsefe nedir sorusuna verilecek yanıt, en az *Çözümsel* olduğu kadar, *bireşimsel* (sentetik) bir yanıtı da gerekli kılmaktadır.

Kendisini çevreleyen sınırsız dünyada insanın yapabileceği tek şey, bu dünyanın bilmecelerini yavaş yavaş, adım adım çözmeye çalışmaktır. Ancak ne kadar çok bilmece çözüp, ne kadar çok yol olsa da, dünyayı yine de hiçbir zaman tam olarak kavrayamayacaktır. Felsefe insanın sonsuz olanı, her şeyin temelinde yatan nedenleri ve yasaları kavrama yolunda sürekli bir arayış içinde olma çabasını içerir ve bu çaba, ulaşılmış olan her yeni bilgi ve kabulü yeniden sorgulamadan geçirmede istekli bir düşünce yapısını zorunlu kılar. Felsefenin ne olduğuna ilişkin hemen her filozofta farklılaşan düşünce ve söylemler arasında kişinin kaybolup gitmemesini sağlayacak olan yöntem, felsefenin kökenine dönmek olacaktır. Felsefe nerede ortaya çıkmıştır? Bazı toplumlarda daha hızlı, bazılarında daha yavaş gelişmesinin nedenleri nelerdir?

İlkel insan ile modern insanın düşünce ve duyguları arasındaki farklılıklara dikkat çeken kimi düşünürlerin, felsefenin, insan bilincinin doğal gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmasının mümkün olmadığını düşündüklerini biliyoruz. Bu düşünürlere göre felsefe, yüce ve tanrısal bir güç olarak, yine böyle bir güç tarafından seçilmiş halklara, özellikle de Batı Avrupa halklarına sunulmuş bir armağandır. Örneğin 19. yüzyıl İngiliz düşünür ve toplum bilimcisi Spencer, bir zencinin doğası gereği soyut düşünme yeteneğine sahip olmadığını, onun duygularının aklına egemen olduğunu düşünüyordu. Ona göre gelişmemiş halkların bireyleri, yalnızca somut imgelerle düşünebildikleri

için, karmaşık ve soyut felsefi düşünceleri kavrayabilmeleri mümkün değildir.⁹

Bilindiği gibi Yunanlıları derinlemesine düşünmeye yetenekli kılarak, Yunan mucizesini hazırlayan etmenlerden birinin de, Yunanistan'ın çeşitlilikler sergileyen coğrafi yapısı ile yumuşak iklimi olduğu düşünülmüştür. Ancak, Galina Kirilenko'ya göre, felsefenin Yunanistan'da gelişmesinin asıl nedeni, coğrafi değişiklik ve yumuşak iklimin kendisinden çok, bu coğrafi yapı ve iklimin üretimin artmasında oynadığı rolde aranmalıdır. Eski Yunanistan'da demir ve bakır filizlerinin çıkarılarak, bunların eritilmesinin yöntemlerinin keşfedilmesi ve hasatın çoğalarak, el sanatlarının gelişmesi, felsefenin ortaya çıkmasından önceki bin yılda gerçekleşerek, insanın elleri yerine geçecek aletlerin üretimine olanak sağlamıştı. Böylece insan gittikçe artan bir şekilde bir yandan doğaya karşı korunurken, aynı zamanda bu süreç içinde kendini de doğadan ayırmaya ve kendine sıcak evler, rahat ve ısıtan giysiler, verimli tarlalar ve kentlerden oluşan *ikinci bir doğa* kuruyordu. İşte, Kirilenko'ya göre, insanın kendini doğadan koparması sürecinde doğa, gitgide insanın bilincindeki somut özelliklerini yitirmiş ve insanın zihninde giderek, daha genelleştirilmiş ve soyutlaştırılmış bir biçim almaya başlamıştır. Bu ise, insanın doğaya, kendi dünyasından ayrı olarak var olan tek bir bütün olarak bakması, doğadan bağımsızlaşması ve doğayı düşüncesinde, kendi varlığının dışında bir yere koyması ile sonuçlanmıştır. Artık insan, kendini, doğa ile özdeşleştirememekte, bunun yerine, düşüncelerini, kendisini doğadan ayıran nedenler üzerinde yoğunlaştırmaktadır.¹⁰

Yine, Kirilenko'ya göre, Eski Yunanlıların, çok sayıda birbirinden ayrı nesnenin ardında tek bir bütün görmesini sağlayan soyutlama yeteneğinin gelişiminde, ticaretin yaygınlaşmasının, madeni para basımının ve malların karşılıklı değişiminin (değiş-tokuş) de büyük bir payı bulunmaktadır. Madeni paranın ortaya çıkışı, bir yandan insanın kendini nesnelere görünüşlerinden; kullanım amaçlarından; renk, tat ve koku gibi niteliksel özelliklerinden soyutlamasını sağlarken, öbür yandan düşüncenin gelişimine bazı katkılarda da bulunmuştur. Sözelimi, madeni paranın kullanımının yaygınlaşması ile hesap işine iyice giren insan, yavaş yavaş dikkatini, yaptığı değiş-tokuş işlemindeki nesnenin niceliksel yönünde yoğunlaştırması sırasında, nesneyi, taşıdığı diğer özelliklerinden ayırmış ve onun yalnızca niceliksel özelliklerini dikkate alırken, belki de farkına varmadan, felsefi düşünmenin önemli bir ön koşulunu da yerine getirmiş olmuştur.¹¹ Çünkü her rakam, aslında bir

⁹ Kirilenko, Galina-Korshunova, Lydia, *Felsefe Nedir*, Çeviri: Gül Aysu, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987. s. 13.

¹⁰ A.g.e. s. 18-19.

¹¹ A.g.e. ,s. 19.

soyutlamadır. Böylece matematiğin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan soyutlamalarla akıl yürütmeye başlayan insan, ticari etkinliklerin gereğini yerine getirirken, aynı zamanda felsefenin en önemli koşullarından birini de yaşama geçirmiş oluyordu.

Yine Kirilenko'ya göre, eski Yunanistan'da bilginin, rahiplerin tekelindeki bir ayrıcalık olarak görülmemesinin ve dolayısıyla gizli tutulmamasının, tam tersine, geliştirilip yaygınlaştırılmasının da, hem felsefi hem de bilimsel bilgi alanının ve yöntemlerinin giderek gelişmesinde ve genişlemesinde önemli bir rolü bulunmaktadır.¹² Dolayısıyla, ilgilerinin genişliğine bağlı olarak, yöneldikleri bilimsel bilginin de alanı genişledikçe Yunan düşünürleri, tek tek fenomenleri bilimsel olarak açıklama çabalarından gittikçe uzaklaşmış, bunun yerine, var olan her şeyin temellerini ve nedenlerini anlayabilmek üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır.

Kısaca özetlediğimiz gibi, felsefenin mahiyetine ilişkin olarak düşünen tüm filozoflar, kendi dönemlerinde ve buldukları konum ve koşullardan hareketle, felsefenin ne olduğuna ilişkin bir takım tanımlar geliştirmişlerdir. Ancak, bugün, bulunduğumuz noktadan baktığımızda, felsefenin ne olduğu sorusunun artık, sadece analitik bakış açısından yanıtlanması pek de yeterli olmamaktadır. Bu bakış açısının yanına, en az onun kadar, hatta belki daha da fazla önemli olan bireşimsel bakışın da dahil edilmesi, *felsefe nedir* sorusuna getirilmeye çalışılan yanıtları daha isabetli ve aslına uygun kılacak gibi görünmektedir.¹³

Herkes soru sorabildiğine göre, filozofun sorduğu sorularda farklı olan nedir?

İnsanın gündelik yaşamı, bir takım yapıp etmeler, eylemler içinde geçer demiştik, zira yaşamak istiyorsa, eylemek zorundadır. Eylemek ise, son çözümde, genellikle insanın ya kendi bedensel-tinsel varlığında ya da çevresinde bir değişikliğin oluşması veya oluşturulması ile sonuçlanmaktadır.

Bu eylemlerin başladığı noktaya biraz daha yakından baktığımızda göreceğimiz bir diğer şey, eylemden neredeyse tümüyle farklı bir şey olan *sorudur*. Başka bir deyişle, soru-eylem ilişkisi, bizim gündelik yaşamımızda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kimi zaman sorular eylemi başlattığı gibi, kimi zaman da eylemler sorulara yol açmaktadır. Gündelik yaşamımızda sorduğumuz soruların çoğu, pratik yaşamın içinden gelmekte olup, çoğunlukla eylemlerle ilgilidir. Bu sorular, varlığımızı sürdürebilmemiz ve yaşamımızı düzenleyebilmemiz için duyulan gereksinimlerle yakından ilişkilidirler ve bu yönleri

¹² A.g.e. ,s. 20.

¹³ *Felsefe Nedir*, s. 13.

54 *Felsefe Nedir?*

nedeniyle de ya kendileri eylemlere yol açarlar ya da eylemlerle sonuçlanırlar.

Ama bir de, çok daha nadir olmakla birlikte, pratikteki belirli eksiklikleri gidermek ya da belirli gereklilikleri yerine getirmekle ilgili olmayan sorular vardır. Bu soruların, varlığımızı ayakta tutmak ya da gündelik yaşamımızı düzenlemekle ilgili kaygılarla hiçbir ilişkileri yoktur. Aslında, bu sorular da, insandaki bir tür gereksinimin dışlaşmasıdır, ancak bu tür soruların gündelik yaşamı ilgilendiren herhangi bir gereksinim ya da düzenleme kaygısıyla ilgisinin olmaması nedeniyle, bu tür soruların bir takım eylemlerle giderilmeleri de mümkündür.

Filozofun sorduğu sorular da, yanıtları aranan birer sorudurlar, ancak bu tür sorular bir başkasına sorulmayıp, kişinin kendi kendine sorduğu birer soru olmak özelliğini taşımaktadırlar. Felsefenin sorularının en belirgin özelliği öncelikle budur. Felsefede sorulan sorular, bir kalabalığın önünde, sözgelimi bir filozoflar topluluğuna yapılan bir konuşmada dile getirildikleri zamanlarda bile, aslında soruyu soranın daha önce kendine yönelttiği ve öncelikle kendisi için sorulmuş birer soru olmak özelliğini taşımaktadırlar.

Filozof, bilindiği gibi, öncelikle soru soran bir kişidir, ama sıradan insanlardan farklı olarak bu soruları, başkalarına değil, öncelikle kendine soran kişidir. Zaten filozofu kendi kendisiyle yaptığı konuşmalara başlatan etken de, genellikle, kendisine sorduğu bu sorulardır.¹⁴ Bu soruların başkalarına değil de, kendine sorulmasının en önemli nedeni, böyle bir soruyu (sözgelimi: İyi nedir?) soran kişinin (filozofun), sorduğu soruya ilişkin başkalarından alacağı hiçbir cevapla yetinmemesi, bu sorunun çok daha derinlerine inmeye çalışmasıdır. Çünkü felsefenin sorduğu sorular, yanıtları bir kerede verilebilecek sorular değildirler. Ayrıca yine bu sorular, genellikle, verilen yanıtlarda soruyu soranın belirleyici özelliğinin ağır bastığı sorulardır. Başka bir deyişle, cevap, soruyu soran ile çok yakın bir ilişki içinde olup, soruyu soran tarafından belirlenmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, herhangi bir felsefe sorusunu soran kişinin işi kendi kendisiyledir. O, bu tür soruları, başkalarının bu konudaki düşüncelerini duymak amacıyla sormaz, çünkü felsefe, herkesin gidebildiği yere kadar kendi ayaklarıyla gitmesini gerekli kılan bir alandır. Kişi, kendi sorularını öncelikle kendine sormalı ve sorduğu soruya verdiği ilk yanıtlarla yetinmeyip (çünkü yüzeysel olacaklardır), gittikçe derinleşmeli ve farklı yanıt arayışlarını sürdürmelidir. Felsefede önemli olan, soruya hemen yanıt vermekten çok; sorusundan vazgeçmemek, aynı soruyu tekrar tekrar

¹⁴ Uygur, Nermi, *Felsefenin Çağrısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1980. s. 20.

sormak ve her seferinde, öncekilerden farklı görüş açlarına ulaşmaya çalışmaktır¹⁵.

Sorduğu soruları göz önüne aldığımızda, Bochenski'nin de söylemiş olduğu gibi, felsefenin, kapısını hiçbir alana kapatmadan ve kendini sadece önceden belirlenmiş yöntemlerle kısıtlamadan, ulaşabildiği her alana ulaşmaya çalışan evrensel bir bilim olduğunu düşünmek mümkün gibi görünmektedir.¹⁶ Sözgelimi felsefe de, kendisinden ayrılan bilimlerin uğraştığı alanlarla uğraşıp, onların boş bıraktıkları alanlarda, sorulmamış olan soruları sorabilmektedir. Dolayısıyla onu, bu bilimlerden ayıran özellikler, daha çok onun yöntemleri ve bakış açıları ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin yöntem bakımından bakıldığında felsefe, birçok bilme yönteminden hiç birini kullanmayı yasaklamadığı gibi, kendisi sadece belli bir yöntemle sınırlamayı da düşünmemektedir. Sözgelimi, fizikçini kendisini, her şeyi duyular aracılığıyla gözlenebilen görüngülere geri götürmekle yükümlü tutması, felsefeci için zorunlu ve bağlayıcı değildir. O kendini, sadece deneyci-indirgemeci yöntemle sınırlamaz, verilmiş olanı içinden kavrama yöntemini ya da daha başkalarını da kullanabilir.¹⁷

Felsefenin, bilimlerden, bakış açısı bakımından ayrılması ise, kendisini bilimlerin kendi ilgi alanları ile sınırlı olan bakış açıları ile sınırlandırmamasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin bilimler bilgi ortaya koyar, filozof ise bilginin ya da bilinen şeyin ne olduğu sorusunu sorar. Bilimler yasa koyarlar, filozofun ilgilendiği ise, 'yasa'nın ne olduğudur. Sokaktaki insan hazdan, yarardan söz ederken, filozof, hazdan ya da yarardan ne anlaşılması gerektiğini düşünür. Aynı şekilde filozof elbette toplumun gelişmesinde etkisi olan değerlerin neler olduğuyla ilgilenir, ama onun asıl ilgisini yönelttiği sorun, değerlerin kendisinin (kendisinde değer) ne olduğunu anlamaya çalışmaktır.¹⁸ Dolayısıyla filozof ya da felsefe, öteki disiplin ya da bilimlerin varsayımlarıyla yetinmez, daha ötelere gidip, bilimlerin hiçbir zaman inmeyi düşünmedikleri derinliklere inmeye çalışır.

Peki, filozof başkasına hiç soru sormaz da, sorularını yalnızca kendine mi yöneltir? Kuşkusuz, filozof da zaman zaman, başkalarına soru sorar. Hatta onun üzerinde yoğunlaştığı sorunlardan bir kısmının, bu, başkalarına sorduğu sorular sırasında ortaya çıkan problemlerden kaynaklandığını söylemek bile mümkündür. "İyi derken anladığınız nedir?" gibi bir soru, buna örnek olarak verilebilir. Ancak bu, başkasına sorulan soru da aslında, soran kişinin bu soruyu daha önce kendisine

¹⁵ *Felsefenin Çağırısı*, s. 21.

¹⁶ Bochenski, J.M., *Felsefeye Düşünmenin Yolları*, Çeviren: Kurtuluş Dinçer, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996. s. 30.

¹⁷ A.g.e. s.29.

¹⁸ A.g.e. s.29.

56 Felsefe Nedir?

sorduğunu açığa çıkarmaktadır. Zaten ilgili konuşma sırasında ortaya çıkan problemi, karşılıklı konuşma sırasında fark edebilmesini mümkün kılan da işte, bu önceden konu üzerinde kendine sorduğu sorular ve çözüm arama yönünde sarf ettiği akıl yürütme çabalarıdır.

Açıklık, felsefenin vazgeçilmez bir koşuludur, çünkü dile getirenin dışında herkese kapalı bir gerçek, yalnızca yarı gerçektir. Ancak, açık olmayan konusunda düşünmekte yarar var. Açık olmayanlar acaba filozoflar ve bilim adamları mı, yoksa biz mi onlardaki açıklığı yorumlayacak bilgiden yoksunuz? Ama bu arada, şunu da akıldan uzak tutmamakta yarar bulunmaktadır ki, hiçbir bilimsel ve felsefi bilgi, ilgilendiği alanlarda kendisini apaçık ortaya koymaz.

Sonuç

Eski dünyada insanların yaşamlarını sürdürmelerinde, inançlar oldukça önemli bir rol üstlenebilmekteydi. Günümüzde artık bu inançların etkisi ve önemi kalmamıştır. Bugün yaşamımızı sürdürmemizde, bize yardımcı olabilecek en önemli şey, düşüncedir. Taşların ya da yıldızların veya bitki ve hayvanların düşünmelerine gerek yoktur; onların yazgılarını belirleyen yasalar, buna gerek bırakmamaktadır. İnsan için ise durum, bunun tam tersidir. İnsan hep, bir şey yapmak ya da yapmamak durumundadır. Yapması ve kaçınması gereken şeyleri belirleyen ise kısmen inançlar, ama daha çok düşünceler olmuştur. İnançlar ve düşünceler değiştiğinde, insanın yaşamı da değişmiştir. Kısacası insanın yaşamını belirleyen en temel öge, düşüncedir. Dolayısıyla insanın kaderini belirlemede ona en büyük yardım felsefeden gelecektir.¹⁹

* * *

(What is Philosophy?)

ABSTRACT

In this paper, it is attempted to study what the philosophy is and what the philosophy is not and its gradually increasing importance in all areas in our lives.

Key words: *philosophy, question, comment/interpretation, criticism, knowing, understanding.*

Kaynakça

¹⁹ *Felsefe Öyküleri*, s. 22.

- Başaran, Melih, *Ve Niçin (Yine) Felsefe... (Yapıçözümler)*, YKB, İstanbul, 1993.
- Berlin, Isaiah, "Felsefeye Bir Giriş" Çeviren; İlkay Sunar, *Yeni Düşün Adamları*, Editör: Bryan Magee, Türkçe Basım Editörü: Mete Tunçay, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.
- Bochenski, J.M., *Felsefeye Düşünmenin Yolları*, Çeviren; Kurtuluş Dinçer, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.
- Deleuze, Giles-Guattari, Felix, *Felsefe Nedir*, Çeviren: Turan Ilgaz, YKY, İstanbul, 1993.
- Gasset, José Ortega, *İnsan ve Herkes*, İspanyolca'dan Çeviren: Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- Honer, Stanley M., -Hunt, Thomas C., *Felsefeye Çağrı*, Çeviren: Hasan Ünder, İmge Kitapevi, Ankar, 1996.
- Ibanez, Félix Marti, *Felsefe Öyküleri*, Çeviren: Hamide Koyukan, İmge Kitapevi, Ankara, 1996.
- Jaspers, Karl, *Felsefeye Giriş*, çeviren: Mehmet Akalın, Hareket Yayınları, İstanbul, 1971.
- Joad, C.E.M., *Dünyanın En Büyük Felsefeleri*, Çeviren: Semih Umar, Remzi Kitapevi, İstanbul, m1985.
- Kaufmann, Walter, *İnsanı Anlamak I (Goethe, Kant ve Hegel)*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Kirilenko, Galina- Korshunova, Lydia, *Felsefe Nedir*, Çeviri: Gül Aysu, Bilim ve Sanat Kitapevi, İstanbul, 1987.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1988.
- Markoviç, Mihailo, *Hümanizm ve Ahlak Felsefesi*, Çeviri: Ali Ünlü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998.
- Nagel, Thomas, *Her Şey Ne Anlama Geliyor (Felsefeye Küçük Bir Giriş)*, Türkçesi: Hakan Gündoğdu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.
- Russell, Bertand, *İktidar*, Türkçesi: Mete Ergin, Cem yayınevi, İstanbul, 1990.
- Randall, Jr. John Herman- Buchler, Justus, *Felsefeye Giriş*, Çeviren: Ahmet Arslan, Ege Üni. Sosyal Bilimler fak. Yayınları, İzmir, 1982.
- Warburton, Nigel, *Felsefeye Giriş*, Türkçesi: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

58 *Felsefe Nedir?*

Uyur, Nermi, *Felsefenin Çağrısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984.